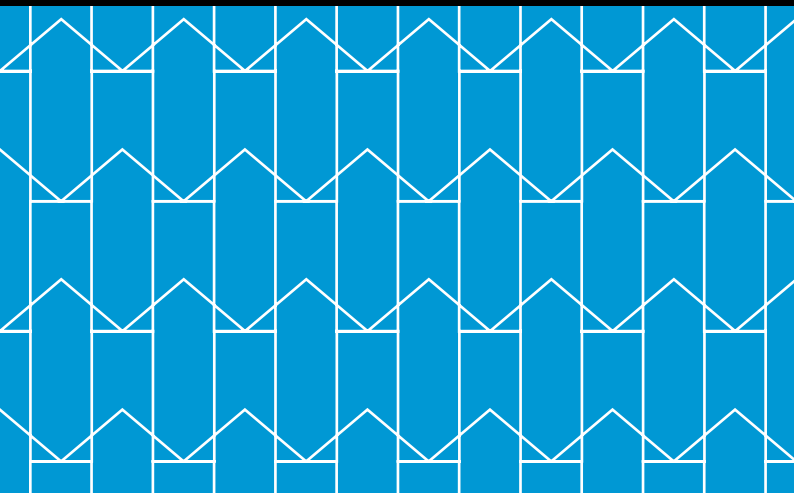

Riktlinjer & Strategier

NR 2

Trygghet och studiero Riktlinjer för arbetet i Stockholms skolor

För förskoleklass, grundskola, obligatoriska särskolan, gymnasieskolan,
gymnasiesärskolan samt i tillämpliga delar vuxenutbildningen

Utgiven av utbildningsförvaltningen, Stockholms stad 2010

Produktion Utbildningsförvaltningens kommunikationsgrupp
Redaktion Elisabeth Forsberg Uvemo och Monica Söderman
Grafisk form Martin Trokenheim
Foto Björn Tesch och Ulrica Zwenger
Version 101118

A high-angle photograph of a school hallway. In the upper right, there is a large glass door with a wooden frame, reflecting the sky. The floor is made of large, light-colored stone tiles. In the lower left, two people are standing and talking. One person is wearing a black jacket and holding papers, while the other is wearing a white jacket and a black hat. The lighting is bright, creating strong shadows on the floor.

Trygghet och studiero

Riktlinjer för arbetet i
Stockholms skolor

För förskoleklass, grundskola, obligatoriska
särskolan, gymnasieskolan, gymnasiesärskolan
samt i tillämpliga delar vuxenutbildningen

INNEHÅLL

GRUNDLÄGGANDE FÖRUTSÄTTNINGAR.....	6
DISKRIMINERING, TRAKASSERIER OCH KRÄNKANDE BEHANDLING.....	7
ORDNINGSREGLER.....	10
MÖJLIGA DISCIPLINÄRA ÅTGÄRDER GRUNDSKOLA.....	11
MÖJLIGA DISCIPLINÄRA ÅTGÄRDER GYMNASIESKOLA.....	12
ANSVAR PÅ OLIKA NIVÅER.....	14
TRYGGHET OCH SÄKERHET.....	16
REKTORS MÖJLIGHETER TILL STÖD OCH SAMVERKAN.....	20
ANMÄLNINGSPLIKT TILL SOCIALNÄMNDEN.....	22
BROTTLIG HANDLING.....	24
ANMÄLAN TILL ARBETSMILJÖVERKET.....	25
RESURSER OCH STÖDMATERIAL.....	25
ÖVERTRÄDELSE/LAGRUM.....	26

Syftet med riktlinjerna är att konkretisera ansvar och befogenheter på olika nivåer inom Stockholms stad samt att vara ett stöd i skolornas arbete när olika situationer uppstår och för de planer och rutiner skolorna ska/behöver ha. Riktlinjerna utgår från en samlad överblick av vad som gäller och hur skolan kan/ska handla i olika situationer utifrån förordning och lagstiftning. Dessa riktlinjer utgår från skolans värdegrund, som den uttrycks i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan.

GRUNDLÄGGANDE FÖRUTSÄTTNINGAR

Demokrati vilar på en människosyn grundad i erkännandet av allas lika värde. Demokratiska värderingar ska genomsyra undervisning och arbetsformer. I skolan möts alla med respekt och förtroende.

- Skolor utgör mötesplatsen för barn, ungdomar och vuxna med olika bakgrund och erfarenhet. Dessa olikheter är en utmaning i utvecklingen av gemensamma värden och normer.
- Redan i tidig skolålder ska lusten att lära och känna empati för andra grundläggas för att sedan bibehållas genom hela livet.
- Den värdegrund och kunskapssyn som anges i skolans styrdokument ska ständigt utvecklas

i skolan genom diskussioner och reflektioner. Skolans personal har ett ansvar för att skapa utrymme för sådana samtal.

- Elever ska under hela sin skoltid ges möjlighet att ta ett allt större ansvar för sin utveckling och för sitt lärande.
- Skolan ska ha en tydlig och känd organisation och visa hur ansvaret är fördelat så att elever, föräldrar och lärare vet till vem man vänder sig.
- Barn, ungdomar, deras vårdnadshavare och skolans personal ska känna till rättigheter, skyldigheter och skolans förväntningar.

DISKRIMINERING, TRAKASSERIER OCH KRÄNKANDE BEHANDLING

Stockholms skolor ska präglas av förtroende och respekt mellan elever, mellan vuxna och elever samt mellan vuxna. Alla som arbetar i skolan är föredömen, behandlar alla elever med lika stor respekt och visar tydligt var gränserna går. Trygghet och studiero är en förutsättning för lärande. Skolan ska främja likabehandling och förebygga/motverka att kränkande behandling uppstår.

För en långsiktig effekt av arbetet mot kränkande behandling måste alla i skolan involveras: skolläring, lärare, elevhälsans personal och annan personal på skolan, elever och föräldrar.

Grunden för att förhindra kränkande behandling är aktivt och kontinuerligt förebyggande arbete med trygghet och studiero.

I stadens skolor ska nolltolerans råda mot kränkande behandling, som diskriminering, mobbning och trakasserier. Alla ska markera att detta är oacceptabelt – att tiga eller att se mellan fingrarna är detsamma som att sanktionera sådana beteenden. Varje tillbud ska resultera i en reaktion från de vuxna. Det gäller både kränkningar från elever och från vuxna.

Vid upptäckt mobbningsituation eller så snart någon inom skolan får kännedom om att en elev anser sig mobbad, diskriminerad, utsatt för trakasserier eller känner sig kränkt måste skolan agera omedelbart.

Rektor har ytterst ansvaret för att se till att omständigheterna utreds och att skäliga åtgärder vidtas. Vårdnadshavare till både den mobbade och mobbarna ska alltid kontaktas. Den mobbade ska kunna känna sig trygg och inte behöva vara rädd att gå till skolan.

Mobbning bland elever kan vara svår att upptäcka och sker oftast då vuxna inte ser. Vid varje skola ska eleverna veta vilka man tar kontakt med och även få möjlighet att anonymt beskriva mobbning de bevittnat eller varit med om. Om vårdnadshavare blir medvetna om att mobbning förekommer på skolan bör de kontakta sitt barns lärare, mentor eller någon annan på skolan.

Skolorna ska ha ett systematiskt arbete både för att främja, förebygga och hantera diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Rutiner måste finnas för att leva upp till skyldigheten att utreda omständigheterna och vidta de åtgärder som behövs. Alla insatser ska dokumenteras, följas upp och utvärderas.

Diskriminering av individer eller grupper innebär avsteg från principen om likabehandling. Det betyder att skolan måste vara observant på att olika beslut inte får diskriminerande effekt till exempel att det innebär särlösningar som motverkar delaktighet och integrering eller tillgänglighet till information, verksamhet och lokaler.

Enligt **diskrimineringslagen** ska varje skola årligen upprätta en **likabehandlingsplan**. Den ska innehålla en översikt över de åtgärder som behövs för att dels främja lika rättigheter och möjligheter för de barn och elever som deltar i eller söker till verksamheten oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning, dels förebygga och förhindra trakasserier med koppling till dessa diskrimineringsgrunder. Planen skall innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som skall påbörjas eller genomföras under det kommande året. En redovisning över hur de planerade åtgärderna har genomförts skall tas in i nästa års plan. (Diskrimineringslagen 2008:567)

Skolan skall också enligt **skollagens** kap. 14a varje år upprätta en **plan** där skolan skall beskriva de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planen skall innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som avses att påbörjas eller genomföras under det kommande året. En redogörelse för hur de planerade åtgärderna har genomförts ska tas in i efterföljande års plan.

Dessa två planer kan sammanföras till en **årlig plan**, och ska även föregås av en lokal **kartläggning** av nuläget. Kartläggningen bör analyseras för att veta vad skolan främst behöver göra för att förebygga och motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

Skolverkets Allmänna råd 2009 *För att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling* ska vara vägledande för framtagandet av skolans likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling.

■ Definitioner

■ Diskriminering

Diskriminering innebär att ett barn eller en elev missgynnas, direkt eller indirekt, av skäl som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Eftersom diskriminering handlar om missgynnande förutsätter det någon form av makt hos den som diskriminerar. I skolan är det huvudmannen eller personalen som kan göra sig skyldig till diskriminering. Barn och elever kan inte diskriminera varandra i juridisk bemärkelse.

■ Kränkande behandling

Kränkande behandling är handlingar som kränker barns eller elevers värdighet. Kränkande handlingar kan utföras av en eller flera personer och riktas mot en eller flera. Kränkningarna kan vara synliga och handfasta likaväl som dolda och subtila. De kan utföras inte bara direkt i verksamheten utan även via exempelvis telefon och Internet. Kränkande behandling kan till exempel uttryckas genom nedsättande tilltal, ryktesspridning, förlöjliganden eller fysiskt våld. De kan äga rum vid enstaka tillfällen eller vara systematiska och återkommande.

■ Mobbning

Mobbning är en form av kränkande behandling som innebär en upprepad negativ handling när någon eller några medvetet och med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan skada eller obehag.

■ Trakasserier

Trakasserier är kränkande behandling som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna.

Definitionerna är tagna från Skolverkets allmänna råd 2009 *"För att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling"*.

Vad säger lagen?

Diskrimineringslagen (2008/567)

Diskrimineringslagen (2008/567) är en tvingande lag som förbjuder diskriminering, utifrån diskrimineringsgrunderna, av barn eller elever, som deltar i eller söker till verksamheten. Repressalier får heller inte förekomma.

Skolan skall bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja lika rättigheter och möjligheter för de barn eller elever som deltar i eller söker till verksamheten, oavsett kön, könöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning.

Skolan skall vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att något barn eller elev utsätts för trakasserier som har samband med dessa diskrimineringsgrunder.

Om någon får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller sexuella trakasserier är skolan skyldig att utreda omständigheterna och vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra trakasserier i framtiden.

Den som bryter mot förbudet mot diskriminering eller som inte uppfyller sina skyldigheter att utreda och vidta åtgärder mot trakasserier eller sexuella trakasserier enligt denna lag kan åläggas att betala diskrimineringsersättning till den som kränkts.

Den som omfattas av lagen har skyldighet att lämna uppgifter till Diskrimineringsombudsmannen (DO), ge DO tillträde till arbetsplatsen och komma till överläggningar med DO. Den som inte rättar sig efter en begäran från DO kan föreläggas vite. DO har ansvar för att se till att lagen följs.

Preskriptionstid

Talan ska väckas för brott emot diskrimineringslagen inom två år från det handlingen företogs eller en skyldighet skulle ha fullgjorts. Om talan rör en person som var under 18 år när handlingen företogs eller en skyldighet skulle ha fullgjorts räknas tidsfristen (2 år) från den dag då personen fyllde 18 år.

Kap. 14a Skollagen

Kap. 14a Skollagen har motsvarande förbud mot kränkande behandling eller repressalier.

Skolan skall se till att det vidtas åtgärder för att förebygga och förhindra kränkande behandling.

Skolan ska utreda och vidta åtgärder, så snart någon fått kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling.

Huvudmannen eller personalen får inte utsätta ett barn eller en elev för repressalier på grund av att ett barn eller en elev medverkat i en utredning, anmält eller påtalat att någon handlat i strid med kapitlet.

Om skolan eller personalen åsidosätter sina skyldigheter kan barnet eller eleven tilldömas skadestånd för kränkningen.

Skolan är skyldig att på uppmaning lämna de uppgifter som behövs till skolinspektionen.

Statens Skolinspektion, Barn- och Elevombudet (BEO) ska se till att detta kapitel följs.

Preskriptionstid

I Skollagen finns ingen bestämmelse om preskriptionstid, då gäller istället Preskriptionslagen, vilket innebär att talan ska väckas för brott mot Skollagens kap. 14 a inom tio år.

ORDNINGSREGLER

Alla skolor ska ha tydliga ordningsregler som är framtagna i samarbete med och väl förankrade hos elever, personal och föräldrar. Ordningsreglerna kan ses som en sammanfattning av en bredare och djupare diskussion om relationer, respekt för varandra och ansvar för den gemensamma skolmiljön. Reglerna ska vara ett levande dokument som personal och elever kan återkoppla till om det uppstår besvärliga situationer.

Av ordningsreglerna bör framgå vad konsekvensen blir om eleven bryter mot dessa. Skolledningen har dock inte några andra disciplinära åtgärder att ta till än de som följer av skollag och förordning.

Arbetet med ordningsreglerna och likabehandlingsplanen/plan mot kränkande behandling bör integreras i varandra, präglas av ett helhetstänkande samt kontinuerligt ses över.

I gymnasieskolan ska skolkonferensen besluta om ordningsregler, riktlinjer för affischering, broschyrutdelning samt försäljning och liknande inom skolan.

Vad säger lag/förordning?

Rektorn ansvarar för att det finns ordningsregler för varje skola. Ordningsreglerna ska utarbetas och följas upp under medverkan av lärare, övrig personal, företrädare för eleverna och vårdnadshavare i grundskolan/obligatoriska särskolan. (Ur 6 kap. 8 b § grundskolförordningen, 6 kap. 5 b § särskoleförordningen, 6 kap. 20 b § gymnasieförordningen, 6 kap. 3 b § förordningen om gymnasiesärskolan)

MÖJLIGA DISCIPLINÄRA ÅTGÄRDER GRUNDSKOLA

(ÅTGÄRDSTRAPPA)

Arbetet ska kontinuerligt dokumenteras.

1. Om en elev uppträder olämpligt eller gör sig skyldig till en mindre förseelse, ska läraren uppmana eleven att ändra sitt uppförande. Om detta inte hjälper ska läraren kontakta elevens vårdnadshavare (6 kap. 9 § grundskoleförordningen).
2. Läraren får visa ut en elev från undervisningslokalen för högst återstoden av pågående undervisningspass eller låta eleven under uppsikt stanna i skolan högst en timme efter skoldagens slut (6 kap. 9 § grundskoleförordningen).
3. Om en elev fortsätter att uppträda olämpligt eller gör sig skyldig till upprepade förseelser eller en allvarigare förseelse ska detta anmälas till rektor och tas upp på elevvårdskonferensen. Efter kontakt med elevens vårdnadshavare avgör elevvårdskonferensen vilka åtgärder som behövs för att få eleven att bättra sig. Åtgärderna ska vara avpassade efter elevens individuella förhållanden (6 kap. §10 grundskoleförordningen).

Eleverna har alltid rätt att få undervisning, men det behöver inte ske i klassen eller i skolan om eleven utgör ett hot för andra. Undervisning kan till exempel ske tillfälligt i en annan undervisningsgrupp, i en annan lokal, i en annan klass än den som eleven närmast tillhör inom skolan. I undantagsfall och tillfälligt kan undervisningen ske i elevens hem om elevens vårdnadshavare medger det. Åtgärderna ska syfta till att ge eleven stöd som ett led i att få eleven att

bättra sig och inte utsätta kamrater eller lärare för mobbning, övergrepp eller fara. Samverkan med andra samhälleliga instanser ska övervägas, exempelvis med socialtjänsten.

4. Om detta inte heller hjälper kan elevvårdskonferensen anmäla förhållandet till styrelsen för överväganden om lämpliga åtgärder.

I sista hand ska en elev kunna flyttas till annan skola. Inför en sådan lösning är rektor ansvarig för att det finns en utredning som allsidigt klarlägger de omständigheter som är av betydelse för ärendets bedömning. Det krävs dokumentation om tidigare åtgärder. För att en sådan lösning ska fungera behövs samordning från utbildningsförvaltningen för att hitta mottagande skola. Grundskolechefen ansvarar för att i samråd med berörda rektorer ta fram ett underlag som nämnden kan ta ställning till. Beslut om att flytta en elev till annan skola fattas av utbildningsnämnden (4 kap. 6 § fjärde stycket skollagen).

Kommunen får frångå vårdnadshavarens önskemål om att deras barn ska vara placerade i en viss skola om det är nödvändigt med hänsyn till övriga elevers trygghet och studiero. Ett placeringsbeslut som på denna grund avviker från vårdnadshavarens önskemål gäller omedelbart om inte Skolväsendets överklagandenämnd beslutar något annat (4 kap. 6 § skollagen).

Beslutet om placering kan överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd (4 kap. 12 § skollagen).

MÖJLIGA DISCIPLINÄRA ÅTGÄRDER GYMNASIESKOLA (ÅTGÄRDSTRAPPA)

Arbetet ska kontinuerligt dokumenteras.

1. Om en elev har begått en mindre förseelse eller uppträtt olämpligt, ska läraren på lämpligt sätt uppmana eleven att ändra sitt uppförande (*6 kap. 21 § gymnasieförordningen*).
2. Om eleven inte bättrar sig efter att ha uppmanats till detta ska läraren försöka utreda orsaken till beteendet. Läraren får visa ut eleven från undervisningslokalen för högst återstoden av pågående undervisningspass (*6 kap. 21 § gymnasieförordningen*).
3. Har en elev gjort sig skyldig till upprepade förseelser eller fortsatt olämpligt uppträdande eller en allvarlig förseelse, ska rektorn försöka utreda orsaken till beteendet. Skolläkare och annan företrädare för elevvården ska vid behov medverka vid utredningen (*6 kap. 22 § gymnasieförordningen*).
4. Med ledning av vad som framkommit vid utredningen ska rektor försöka få eleven att bättra sig. Rektorn får ge eleven en skriftlig varning. Utdelas en varning ska elevens vårdnadshavare underrättas, om eleven inte har fyllt arton år eller har ingått äktenskap (*6 kap. 22 § gymnasieförordningen*).
5. Om syftet med de tidigare åtgärderna inte har uppnåtts, eller om elevens uppförande kan antas inverka skadligt på andra elever eller det finns andra särskilda skäl, får eleven stängas av

från undervisningen helt eller delvis i högst två veckor av en termin.

Det finns även en möjlighet att förvisa en elev från kommunens gymnasieskola för en viss tid, dock högst tre terminer utöver den termin när beslutet meddelas. Om en elev står under åtal för en gärning, får han bara förvisas på grund av den, om han har erkänt gärningen eller om tingsrätten funnit utrett att han begått gärningen (*6 kap. 23–25 § gymnasieförordningen*).

Frågan om avstängning avgörs av rektor efter nämndens beslut om vidaredelegation och anmäls till utbildningsnämnden. Förvisning avgörs av nämnden.

I ett ärende om avstängning eller förvisning krävs att det finns en utredning som allsidigt klarlägger de omständigheter som är av betydelse för ärendets bedömning samt de åtgärder som genomförts. Utredningen inleds omgående och genomförs så skyndsamt som möjligt. Innan beslut fattas har eleven och elevens vårdnadshavare (för elev under 18 år) rätt att yttra sig.

Innan beslut om avstängning eller förvisning fattas i fråga om en elev som inte fyllt arton år ska utbildningsnämnden samråda med den nämnd som inom kommunen har hand om de sociala frågorna. Det ska framgå av utredningen att kontakt tagits. Beslut om avstängning eller förvisning får gälla med omedelbar verkan.

Ett beslut om avstängning eller förvisning ska vara skriftligt och innehålla besked om att det är möjligt att överklaga. Enligt 12 kap. 1 § gymnasieförordningen kan beslutet överklagas till förvaltningsrätt.

ANSVAR PÅ OLIKA NIVÅER

■ Rektor

- ansvar för att det årligen upprättas en likabehandlingsplan och en plan för arbetet mot kränkande behandling inom verksamheten. Dessa båda planer kan sammanföras i en plan. Planerna följs upp i skolans kvalitetsredovisning.
- ansvar för att skolan upprättar former för dokumentation och bevarande av utredningar och andra handlingar från arbetet mot diskriminering och kränkande behandling.
- ansvar för att det finns ordningsregler som är

Följande planer ska upprättas på kommunens skolor

1. Skolans lokala arbetsplan
2. Skolans likabehandlingsplan och plan mot kränkande behandling
3. Skolans ordningsregler
4. Skolans plan för säkerhetsarbete
5. Skolans arbetsmiljöplan
6. Handlingsplan för hantering av elevers frånvaro i grundskola och obligatorisk sarskola (utbildningsnämnden)

Planerna och skolans ordningsregler ska upprättas och revideras i samverkan med personal, elever och föräldrar. Samtliga ovanstående dokument bör finnas tillgängliga på skolans hemsida.

framtagna enligt förordningen.

- ansvar för att all personal känner till och följer planerna och att elever och företrädare för vårdnadshavare medverkar när planerna upprättas.
- ansvar för att åtgärdstrappan följs och information/dialog med grundskolechefen när rektor bedömer att flytt av elev är en nödvändig lösning (grundskolan) eller med gymnasiechefen för att en elev behöver avstängas eller förvisas (gymnasieskolan).
- beslut om avstängning av elev anmäls till utbildningsnämnd.
- ansvar för att planer som ska upprättas, finns och är kända på skolan (se rutan).

■ Utbildningsförvaltning (ansvarig avdelning)

- följa upp rektors ansvar.
- grundskolechef – inför flytt av elev ansvar för att i samråd med berörda rektorer ta fram ett underlag som nämnden kan ta ställning till
- gymnasiechef – inför förvisning av elev ansvar för att underlag som nämnden kan ta ställning till tas fram

■ Utbildningsnämnd

- beslut om flytt av elev till annan skola (grundskolan)
- avstängning av elev anmäls (gymnasieskolan)
- beslut om förvisning av elev (gymnasieskolan)

TRYGGHET OCH SÄKERHET

■ Arbetsmiljö

Alla elever och vuxna ska kunna känna sig trygga i skolan. Det är alltid arbetsgivaren som har huvudansvaret för arbetsmiljön. I de flesta fall är det rektor. Inom skolan ska det tydligt framgå vem som ansvarar för vilka arbetsmiljöuppgifter. Målet med arbetsmiljöarbetet är att verksamheten ska bedrivas på ett så säkert och effektivt sätt som möjligt. Arbetsmiljölagen ser skolan som en arbetsplats bland andra. Därför gäller arbetsmiljölagen och Arbetsmiljöverkets föreskrifter för alla i skolan, alltså rektor, lärare och övrig personal samt elever från och med förskoleklassen och den ger även eleverna rätt till inflytande över skolans arbetsmiljö.

Målet för arbetsmiljöarbetet i skolan är att skapa en god studie- och arbetsmiljö. Rektor ska ta hänsyn till behov och önskemål från elever och personal och finna lösningar som gynnar alla grupper. Det är därför viktigt med en helhetssyn på skolan.

I gymnasieskolan kan skolkonferensen besluta om planering för elevskyddsombud.

Det vardagliga arbetet ska organiseras på ett sådant sätt att elever och personal inte utsätts för fysiska eller psykiska hälsorisker. Tyngdpunkten ska ligga på det förebyggande arbetet. Tidiga signaler på ohälsa ska utredas utifrån eventuellt samband med arbetsmiljön och möjligheter till generella och individuella åtgärder ska prövas.

Vad säger lag/förordning?

Arbetsgivaren har ett undersökningsansvar. Grundläggande i detta arbete är att arbetsgivaren har rutiner som garanterar att all ohälsa (fysisk och psykisk), alla olycksfall och allvarliga tillbud som uppkommit i arbetet, hos såväl personal som hos elever ska utredas (ur 3 kap. 2 a § arbetsmiljölagen).

Arbetsgivaren ska årligen göra en skriftlig sammanställning av ohälsa, olycksfall och allvarliga tillbud som inträffat i arbetet (ur systematiskt arbetsmiljöarbete AFS 2001:1 9§).

■ Ogiltig frånvaro/skolck

Det är en utmaning för skolan att öka skolnärvaron och fånga upp skolkande elever med en gång. Skolk får aldrig bagatelliseras utan måste uppmärksammas som det problem och den varningssignal det är.

Vid varje tillfälle av ogiltig frånvaro kontaktas vårdnadshavare, om eleven är under 18 år, och informeras om att eleven uteblivit från skolan. Frånvaro räknas som ogiltig om en elev uteblir utan att vara sjuk eller utan att ha beviljats ledighet. Stockholm stads grundskolor ska följa den rutin som beskrivs i dokumentet ”Handlingsplan för hantering av elevers frånvaro”. För vårdnadshavare till elever under 18 år redovisas ogiltig frånvaro i samband med terminsavslutningen.

Vad säger lag/förordning?

Om en elev utan giltig anledning uteblir från skolarbetet, skall rektor se till att en kontakt upprättas mellan skolan och elevens vårdnadshavare.

I gymnasieskolan gäller detta om eleven är under 18 år (6 kap. 8 a § grundskolförordningen, 6 kap. 5 a § särskoleförordningen, 6 kap 20 a § gymnasieförordningen, 6 kap. 3 a § förordningen om gymnasiesärskolan).

■ Mobiltelefoner och kameror

Mobiltelefoner ska vara avstängda under lektionstid om inte läraren väljer att i sin undervisning låta eleverna använda dem som läromedel. Fotografering eller filmning i kränkande syfte får inte förekomma. Bild och film får inte tas utan att berörd elev eller personal har givit sitt medgivande. Vid överträdelse får rektor eller lärare omhänderta mobilen eller kameran. Vårdnadshavare ska alltid meddelas.

■ Datorer

Skolans datorer får inte användas för att kränka eller mobba en annan elev eller personal. Vårdnadshavare ska alltid meddelas vid otillåten användning av datorer.

■ Omhändertagande av föremål

Om en elev använder ett föremål så att det stör undervisningen eller utgör en fara för säkerheten och eleven inte rättar sig efter tillsägelse kan läraren ta föremålet ifrån eleven. Läraren får också, om ordningen är störd, ta föremål som ligger på till exempel bänkar, hyllor eller stolar. Våld eller tvång får inte förekomma. Om eleven gör motstånd måste omhän-

dertagandet avbrytas. Ett sätt att undvika att hamna i en svår situation är att lärare och elever har en kontinuerlig dialog gällande trygghet och trivsel.

Vad säger lag/förordning?

Rektorn eller en lärare får omhänderta föremål som används på ett sätt som är störande för skolverksamheten eller som kan utgöra en fara för säkerheten i skolan.

Föremålet ska återlämnas till eleven senast vid den tidpunkt skoldagen är slut för eleven.

Om eleven vid upprepade tillfällen tagit med sig föremål som är störande eller utgör fara för säkerheten eller om skolan utifrån föremålets beskaffenhet bedömer att det finns särskild anledning att inte återlämna det, behöver inte föremålet lämnas tillbaka förrän elevens vårdnadshavare har underrättats om omhändertagandet. Skolan får dock inte behålla föremålet längre än till och med fjärde dagen efter omhändertagandet.

När det gäller innehav som strider mot annan lagstiftning till exempel vapen, knivar och andra farliga föremål, ska dessa om möjligt omhändertas. Rektorn eller den som rektorn har bestämt ska skyndsamt anmäla omhändertagandet till polismyndigheten. Omhändertagandet får i dessa fall bestå tills frågan om föremålet ska tas i beslag har prövats.

Om ett föremål som har omhändertagits inte återlämnas senast vid lektionens slut ska omhändertagandet dokumenteras skriftligt av den som genomfört omhändertagandet (1 kap. §20–22 skollagen).

■ Kontrollåtgärder mot elever

Elevskåpen är skolans egendom och eleverna har tillgång till dessa under förutsättning att de följer de regler för användning som skolan fastställt. Skolan har möjlighet att, vid misstanke om olämplig förvaring, kontrollera att skåpen används på det sätt som varit avsikten. Det är viktigt att det i reglerna och informationen till eleverna framgår att skåpen kan genomsökas efter föremål som anses olämpliga, efter beslut av rektor. Endast rektor och lärare får söka igenom elevens skåp och det bör ske i elevens närvaro. Helst bör rektor vara närvarande. Övrig skolpersonal får inte genomsöka skåp och omhändertaga föremål.

En väska är elevens personliga egendom som är skyddad av förbudet om husrannsakan. Slutna väskor får inte öppnas och genomsökas av skolan i samband med visitation av elevskåp eller vid andra tillfällen. I sådana fall måste polis tillkallas.

Rektor och lärare har ingen rätt att kroppsvisitera eleven. De kan inte heller ta föremål som elev förvarar i kläderna. Även om föremålet bara delvis är dolt

Vad säger lag/förordning?

Hantering av, till exempel att öppna eller visitera, elevskåp och andra förvaringsutrymmen som skolan ställer till elevernas förfogande regleras inte i skolförfattningarna.

I 2 kap. 6 § regeringsformen kommer skyddet mot husrannsakan, kroppsvisitation, påtvingat kroppsligt ingrepp och liknande intrång till uttryck.

innebär det att eleven måste plocka fram föremålet innan läraren kan ta det.

■ Drogförbud

Drogförbudet innefattar alla sorters tobak, alkohol och narkotika. Skolan ska informera vårdnadshavare vid överträdelse. Vid misstanke om att en elev missbrukar narkotika ska skolledningen omedelbart anmäla detta till socialtjänsten och vårdnadshavaren om eleven är under 18 år.

Vad säger lag/förordning?

Alkoholtest utgör ett kroppsligt ingrepp som enligt regeringsformen kräver stöd i lag, vilket inte finns för skolan. En provtagning av det slaget måste bygga på frivillighet som för varje berörd elev måste vara reell. Urinprov utgör inte ett kroppsligt ingrepp enligt 2 kap. 6 § regeringsformen, men kräver ändå lagstöd enligt 8 kap. 3 § regeringsformen.

■ Besök på skolan

Eftersom skolans lokaler och skolgård inte är allmän plats har rektor bestämmanderätt över vilka som har rätt att vistas där. Obehöriga får alltså inte vistas på skolans område under skoltid utan skolledningens medgivande. Om en person avvisas men vägrar att lämna skolan får polis tillkallas.

■ Övervakningskameror

Skolans rektor kan besluta att installera övervakningskameror inomhus inom skolans område. För

kameror som sitter inomhus behöver skolan inte något tillstånd av länsstyrelsen, men personuppgiftslagens bestämmelser måste iakttas. Dessutom måste skolan ha tydliga skyltar som upplyser elever och besökare om att kameraövervakning sker.

Kameror får bara sättas upp inom områden som inte kan anses som allmän plats. Det innebär att kameror inte får sättas upp där besökande har rätt att gå för att få information eller ta del av allmänna handlingar. Det är vanligen vägen från entrén till receptionen, expeditionen och rektorn. Datainspektionen (DI) är tillsynsmyndighet när det gäller tillämpningen av bestämmelserna i personuppgiftslagen. På DI:s hemsida www.datainspektionen.se finns information och vägledning vad gäller kameraövervakning i skolor, bland annat en checklista för skolövervakning: *Kameraövervakning inomhus i skolor*. Det är viktigt att ta del av DI:s information innan kameror sätts upp i skolan.

Skolor som vill sätta upp kameror utomhus, till exempel på skolgården, måste söka tillstånd hos länsstyrelsen enligt lagen om allmän kameraövervakning.

Det finns förslag till en ny kameraövervakningslag som ska gälla både för platser dit allmänheten har tillträde och för platser dit allmänheten inte har tillträde. Det är viktigt att skolor som överväger kameraövervakning bevakar om förslaget träder i kraft.

Åtgärderna ska användas främst för att förebygga skadegörelse, stölder och mobbning. Installering av övervakningskameror kan vara en del i ett utvecklat säkerhets- och trygghetsarbete och göra skolorna säkrare. Men teknisk utrustning får inte bli den enda lösningen. Åtgärderna behöver kompletteras med förebyggande arbete för trygghet och en god arbetsmiljö.

■ Säkerhetsarbete inklusive krishantering

Varje skola ska ha en uppdaterad plan för säkerhetsarbete. När en krissituation uppkommer är det väsentligt att skolan är förberedd, det vill säga har en organisation och beredskap för olika typer av händelser.

Enligt *Säkerhetsprogram för Stockholms stad 2009–2012* är säkerhetsarbetets tre viktigaste delar: förebyggande arbete, krishantering och kriskommunikation samt uppföljning, utvärdering och lärande.

■ Förebyggande arbete

Förebyggande arbete innefattar till exempel rutiner för risk- och sårbarhetsanalys och incidentrapportering, information om brandskydd, arbete med trygghet och studiero, kompetensutveckling och samverkan mellan skola och socialtjänst/stadsdelsförvaltningar och kring brottsförebyggande arbete med polisen.

■ Krishantering och kriskommunikation

Krishantering och kriskommunikation ska säkerställa krisberedskap, organisering, ansvar och roller och rutiner för att hantera kriser.

Stockholms stads krishantering har tre lägen:

- Vid **störning** i ordinarie verksamhet hanteras händelsen och kommunikationen inom ramen för ordinarie verksamhet. En analys ska alltid genomföras. Skriftlig dokumentation om händelsen ansvarar den aktuella verksamheten för. En störning kan kräva centralt stöd, till exempel samordnad information eller samordning när flera förvaltningar berörs.
- En **allvarlig händelse** är en situation som kan kräva centrala bedömningar och prioriteringar av insatser.
- Vid en **extraordinär händelse** aktiveras den centrala krisledningsorganisationen i staden.

■ Uppföljning, utvärdering och lärande

Uppföljning, utvärdering och lärande ska leda till kunskaper och erfarenheter utifrån det förebyggande arbetet och situationer/incidenter under året i syfte att vidta de åtgärder som behövs för att kontinuerligt förbättra säkerhetsarbetet.

■ Nödvarnsrätt

Den enda situation där användandet av våld är godtagbart är vid en nödvärnssituation. Det innebär att var och en har rätt att använda nödvändigt våld för att stoppa förstörelse och misshandel av såväl person som egendom. Nödvarnsrätten innebär att man aldrig får använda mer våld än situationen kräver vilket gäller alla människor och därmed också skolans personal och elever.

REKTORS MÖJLIGHETER TILL STÖD OCH SAMVERKAN

■ Samverkan med föräldrar

Samverkan med föräldrar kring enskilda elever som är under 18 år är en självklarhet och reglerat i skollag/förordning. Skolan ska tillgodose behovet hos elever som är i behov av särskilt stöd, och göra föräldrarna delaktiga i detta arbete. På klass- och/eller skolnivå är det också viktigt att involvera föräldragruppen och att det finns forum för samverkan. Enskilda elever får aldrig diskuteras i sådana grupper.

■ Skolans elevhälsoteam

Elevhälsa handlar om att främja hälsa hos alla elever och ha fokus på elever som är i behov av särskilt stöd. Arbetet kan bedrivas på olika nivåer; organisations-, grupp- eller individnivå. Elevhälsans yrkesgrupper bidrar med att öka kompetensen hos personalen kring barns och ungas situation. För att kunna säkerställa allsidiga och tvärprofessionella bedömningar och insatser måste samtliga yrkesgrupper inom elevhälsan vara representerade och organiserade så att ett teamarbete är möjligt.

■ Uppdragsavdelningens stödtjänster

Utbildningsförvaltningens uppdragsavdelning erbjuder skolorna följande tjänster: skolpsykologer, specialpedagoger, arbetsterapeuter, studie- och yrkesvägledare, skolkurator samt skolläkare.

Uppdragsavdelningen är intäktsfinansierad och rektor/skola erbjuds köpa ovanstående tjänster från avdelningen.

■ Samverkan med socialtjänst och polis

Samlade erfarenheter visar att ju tidigare sociala problem upptäcks och åtgärdas desto större är möjligheterna att insatserna inte behöver bli så omfattande eller ingripande.

Därför har kommunfullmäktige fattat beslut om riktlinjer för samverkan mellan skola och socialtjänst samt om områden för lokala samverkansöverenskommelser som bland annat det brottsförebyggande arbetet. Rutiner för samverkan i det lokala brottsförebyggande rådet och med närpolisen är en bra grund i det förebyggande arbetet för att sprida kännedom om nuläget och för ett gemensamt arbete för att förhindra brott bland minderåriga. Polismyndigheten ansvarar för att kontaktpolis ska finnas för varje skola.

Ett väl fungerande samarbete på lokal nivå mellan skolan och stadsdelsförvaltningens verksamheter/socialtjänst och polis är viktiga faktorer som underlättar tidiga insatser. Respektive stadsdelsdirektör/stadsdelsförvaltning och rektorerna för grund- och gymnasieskolorna (inklusive särskolorna) i området ska tillsammans komma överens om vilka som deltar i det lokala samarbetet inom respektive samarbetsområde enligt den lokala samverkansöverenskommelsen. Stadsdelsförvaltningens socialsekreterare, fältassistenter och preventionssamordnare är några som kan delta i det förebyggande arbetet tillsammans med skolorna.

■ Utvärderingar för att analysera nuläget och behov av insatser

Preventionscentrum (precens) vid socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen genomför vartannat år (jämnna år) en enkätundersökning, Stockholmsenkäten, som bland annat ber eleverna svara på sina eventuella drogvanor. Undersökningen genomförs i årskurs 9 och årskurs 2 i gymnasiet.

Stockholms brukarundersökning genomförs årligen av stadsledningskontoret (SLK). Enkätundersökningen görs i årskurs 2 inklusive fritidshem och årskurs 5 och årskurs 8. För elever i årskurs 2 i gymnasieskolan genomförs en brukarundersökning varannat år (ojämna år) av utbildningsförvaltningen.

Den årliga skriftliga sammanställningen på respektive skola av ohälsa, olycksfall och allvarliga tillbud som inträffat i arbetet inom det systematiska arbetsmiljöarbetet är också underlag för analys.

ANMÄLNINGSPLIKT TILL SOCIALNÄMNDEN

Enligt 1 kap. 2a § skollagen påminns skolans, förskolans och skolbarnomsorgens personal om deras anmälningsskyldighet till socialnämnd enligt 14 kap. 1 § andra stycket socialtjänstlagen (SoL).

Anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § SoL innebär att anställda inom bl. a. myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom (offentlig eller enskild) är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan inne-

bära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detsamma gäller myndigheter inom hälso- och sjukvården (offentlig eller enskild).

Med ”barn” avses varje människa under 18 år.

Anmälningsskyldigheten gäller både för den kommunala skolan, förskolan och skolbarnomsorgen och för den fristående skolan, förskolan och skolbarnomsorgen. All personal har anmälningsskyldighet. All personal har ett ansvar att anmäla oro för ett barn till socialnämnden men rektorn kan vara den som ansvarar för att en anmälan till socialnämnden sker.

Anmälan till socialnämnd ska göras omedelbart om det föreligger ett skyddsbehov för barnet till exempel vid misstanke om att föräldrar utsatt barnet för miss-handel, sexuellt övergrepp eller att det är fråga om ett hedersrelaterat problem.

Skyldigheten att anmäla är absolut och gäller inte bara de allra allvarligaste missförhållandena utan även om det föreligger en misstanke om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Om uppgifterna är svårbedömda eller obestyrkta men ändå tyder på att ett barn kan vara i behov av hjälp eller stöd från socialtjänsten ska de anmälas. Det är sedan socialnämndens ansvar att undersöka vilken grund som kan finnas för uppgiften och utreda det eventuella behovet av åtgärder.

Situationer när ett barn riskerar att fara illa kan vara till exempel när barnet utsätts för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller att föräldrarna försummar att tillgodose barnets grundläggande behov. Det kan också vara ett barn som riskerar att fara illa på grund av missbruk, kriminalitet eller annat normbrytande beteende.

Den som överväger att göra en anmälan kan rådfråga socialtjänsten, stadsdelens barn och ungdomsenhet, innan en anmälan görs. Det kan ske utan att barnets identitet röjs och innebär att om man är osäker kan diskutera den aktuella situationen och få vägledning och stöd för att kunna gå vidare.

Vanligtvis innebär en anmälan att socialtjänsten startar en utredning enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL och som innebär att socialtjänsten har rätt att oberoende av samtycke från barnets vårdnadshavare inhämta den information de behöver om barnet från andra myndigheter. Utredningen skall ge underlag för bedömning av behovet av skydd och stöd till barnet och föreslå insatser för barnet och deras vårdnadshavare.

Det är viktigt att det finns rutiner på skolan för när en anmälan ska göras, hur den ska gå till och av vem. Personalen kan behöva personligt stöd av sina kollegor eller sin arbetsledning i samband med en anmälan.

Om den information skolan, förskolan och skolbarnomsorgen har fått inte kräver en akut anmälan till socialnämnden bör anmälan snarast skickas skriftligen till socialnämnden och vårdnadshavarna samtidigt om att så har skett. Vårdnadshavarna ska dock inte informeras om misstanke föreligger att vårdnadshavarna utsätter barnet för misshandel eller andra brottsliga gärningar.

För unga över 18 år gäller inte anmälningskyldigheten enligt 14 kap. 1 § andra stycket SoL. När den unge över 18 år missköter skolan bland annat på grund av missbruk eller kriminalitet kan skolan (dock ej skolhälsovården) bryta sekretessen och göra en anmälan till socialtjänsten med stöd av generalklausulen, 10 kap. 27 § offentlighets- och sekretesslagen (OSL).

Enligt generalklausulen (10 kap. 27 § OSL) får en sekretesskyddad uppgift lämnas till en myndighet – men inte till en enskild – om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen skall skydda. Skolhälsovården kan inte använda denna paragraf.

Skolhälsovården kan om en ung person över 18 år fortgående missbrukar narkotika, alkohol eller flyktiga lösningsmedel bryta sekretessen och göra en anmälan till socialtjänsten med stöd av 25 kap. 12 § OSL. Enligt denna paragraf hindrar inte sekretessen att en uppgift lämnas från en myndighet inom hälso- och sjukvården till socialtjänsten om det behövs för att ge den enskilde nödvändig vård, behandling eller annat stöd om personen är inne i ett allvarligt missbruk.

BROTTLIG HANDLING

■ Polisanmälan

Skolans utgångspunkt är att brott och kriminalitet ska behandlas på samma sätt i skolan som i övriga delar av samhället. Polisanmälan ska alltid övervägas vid misstanke om brottslig handling i eller i anknytning till skolan. Skolan kan rådfråga polis/kontaktpolis eller åklagarmyndighet om tveksamhet eller osäkerhet uppstår. Avvägning skall göras när det gäller brott av mindre allvarlig karaktär och där inblandade parter är under 12 år, men varje överträdelse ska leda till någon form av åtgärd. Skolan gör anmälan. Polis genomför utredningsarbetet.

■ Att lämna ut handlingar

Om polisen begär att få uppgifter från skolan eller skolhälsovården, är personalen alltså skyldig att

lämna ut uppgifter dit om inte uppgiften är sekretessbelagd. Det innebär att i alla de fall där möjlighet finns att själv göra polisanmälan, har personalen således skyldighet att lämna ut uppgifter till polisen när polisen begär detta. Någon skyldighet att på eget initiativ lämna ut uppgifter som inte efterfrågats finns inte. Det är endast i de fall polisen begär uppgifter som skyldighet föreligger.

■ Anmälan till socialtjänsten

Om barn under 18 år begått brott ska skolan, oavsett om polisanmälan görs eller inte, anmäla händelsen till socialtjänsten. Anmälningsplikten är reglerad i 14 kap. 1 § andra stycket socialtjänstlagen.

ANMÄLAN TILL ARBETSMILJÖVERKET

Arbetsgivaren, skolan, har skyldighet att ”utan dröjsmål” anmäla olycksfall och tillbud till arbetsmiljöverket i följande situationer:

1. Olycksfall eller annan skadlig inverkan i arbetet haft dödsfall eller svårare personskada som följd.
2. Olycksfall eller annan skadlig inverkan i arbetet samtidigt har drabbat flera arbetstagare.
3. Tillbud som inneburit allvarlig fara för liv eller hälsa.

Anmälningsskyldigheten framgår av 2 § arbetsmiljöförordningen.

Rektor ansvarar för att anmälan sker. Anmälan bör göras så snart som möjligt, helst samma dag eller nästföljande dag. Detta ställer krav på skolpersonalen att var och en så fort de får kännedom om en allvarlig händelse omedelbart meddelar rektorn, så att rektorn kan ta ansvar för hur händelsen ska hanteras innefattande eventuell anmälan till arbetsmiljöverket. Om anmälan inte görs kan rektor dömas till böter. På arbetsmiljöverkets hemsida, www.av.se, finns ytterligare information.

RESURSER OCH STÖDMATERIAL

Exempel på ytterligare stödmaterial inom området:

Stödmaterial för samverkan och ansvarsfördelning mellan stadsdelsnämndernas verksamheter och skolan (Riktlinjer & Strategier) www.pedagogstockholm.se

Riktlinjer och stödmaterial för arbetet med elever i behov av särskilt stöd (Riktlinjer & Strategier) www.pedagogstockholm.se

Kvalitetsprogram för elevhälsoarbetet www.pedagogstockholm.se

ÖVERTRÄDELSE/LAGRUM

Misshandel Till exempel avsiktliga örffilar och knytnävsslag	3 kap. 5 och 6 §§ brottsbalken
Vållande till kroppsskada eller sjukdom Av grov oaktsamhet orsaka skada	3 kap. 8 § brottsbalken
Framkallande av fara för annan Av grov oaktsamhet utsätta någon för livsfara eller fara för svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom	3 kap. 9 § brottsbalken
Olaga tvång Genom våld eller genom hot tvinga någon att göra, tåla eller underlåta något	4 kap. 4 § brottsbalken
Olaga hot Allvarligt hota någon i syfte att ramkalla allvarlig rädsla	4 kap. 5 § brottsbalken
Ofredande Handgripligen eller på annat sätt antasta någon	4 kap. 7 § brottsbalken
Förtal Utpeka någon som brottslig eller klandervärd	5 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken
Förolämpning Smäda eller beskylla annan	5 kap. 3 § brottsbalken
Våldtäkt och sexuellt tvång Genom våld eller hot tvinga annan till samlag eller annan sexuell handling	6 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken
Sexuellt ofredande Sexuellt beröra barn under 15 år; "tafsa"	6 kap. 7 § brottsbalken
Stöld och rån	8 kap. 1, 4 och 5 §§ brottsbalken
Skadegörelse och åverkan Till exempel allvarligare klotter och fönsterkrossning	11 kap. 1–3 §§ brottsbalken
Våld eller hot mot tjänsteman Till exempel mot lärare	17 kap. 1 § brottsbalken
Narkotikabrott eller vårdslöshet med narkotika Överlåta, anskaffa, sälja, inneha, bruka eller ta annan befattning med narkotika	1–3 §§ narkotikastrafflagen
Olovlig försäljning av alkoholdrycker Langning	10 kap. 3 § alkohollagen
Kniv och andra farliga föremål	1 kap. 21 § skollagen

Publikationer i vår skriftserie

Måluppfyllelse & Resultat. Nr 1: *Det går att lära sig mer – två utvärderingar*,
Eva Norén och Sara Ramsfeldt, 2007

Måluppfyllelse & Resultat. Nr 2: *Sambandet mellan grundskolebetyg och
gymnasiebetyg 2007/08*, 2009

Måluppfyllelse & Resultat. Nr 3: *Kvalitetsredovisning 2008*, 2009

Måluppfyllelse & Resultat. Nr 4: *Brukarundersökningar 2009*, 2009 (endast i digital form)

Måluppfyllelse & Resultat. Nr 5: *Mathematics inside the black box –
Bedömning för lärande i matematikklassrummet*, 2009

Stöd & Stimulans. Nr 1: *Etnomatematik Perspektiv för ökad förståelse i matematiklärandet*,
Irene Rönnberg och Lennart Rönnberg, 2007

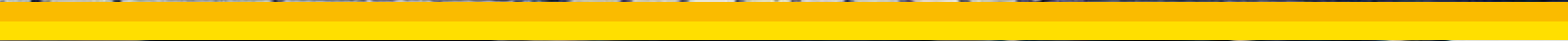
Stöd & Stimulans. Nr 2: *Läsning lönar sig – Läsning och läsprojekt i Stockholms stad*,
Birgitta Anstrin-Åstedt, 2008

Stöd & Stimulans. Nr 3: *Många trådar in i ämnet – genrepedagogiskt arbete i Knutbyskolan*,
Monica Axelsson, 2009

Stöd & Stimulans. Nr 4: *Samtalet. Om forskning och utveckling –
Samlade texter från tidningen LÄRA Stockholm 2007–2009*, 2010

Riktlinjer & Strategier. Nr 1: *Utbildningsförvaltningens chefsprogram*, 2009

Riktlinjer & Strategier. Nr 2: *Trygghet och studiero*, 2010 (endast i digital form)

UTBILDNINGSFÖRVALTNINGEN

www.stockholm.se